

ה. אלים וגיבורים שירדו מגדולתם

האגדה היוונית מספרת לעיתים תכופות על אלים שהתחפשו לבני-תמותה פשוטים. ב"גינת הזותב" (18) לרוברט גרביס עומדים אנו בפני חזיון הפוך. לאלים, לחצאי האלים ולגיבורים נשאר מעט מזוהם הקדום. סיפור גינת הזותב הוא אחד העתיקים ביותר במיתולוגיה היוונית. זהו סיפור על מסע בים. כמה גיבורים וחצאי אלים הפליגו באוניה בשם ארגו מיוון דרך ההלספונט והבוספורוס עד לים השחור. בחזרה הקיפו את יוון עד לקצה הים האדריאטי, ורק לאחר מכן חזרו בשלום (מלבד אלה שמתו בדרך) לעריהם ולבתיהם. כל האנשים שבקבוצה נקראו ארגונאוטים, על שם הספינה. יש להניח, כי האגדה נרקמה לאיטה, סביב מסורת אוטנטית על אחד (או אחדים) ממסעות הים הקדומים ביותר של היוונים. כך אנו מוצאים שמות גיבורים רבים וידועים ברשימת הארגונאוטים. למעשה רק המנהיג, יסון, מופיע במיתולוגיה היוונית אך ורק בקשר למסע ה"ארגו". כל האחרים הם דמויות מרכזיות כציקלוסים ושונים של אגדות, ושמותיהם ודאי שובצו בסיפור במשך הזמן להרבות את תהילת המסע. הרקולס הגיבור, התאומים קאסטור ופולוכס, הנגן אורפאוס — כל אלה ידועים, לפחות בשמותיהם, אף למי

שאינו מצוי במסורת הקלאסית. כן עטרה האגדה את המסע בהילת גבורה והרפתקאות. מטרת היוונים היא להביא את גיזת הזהב, שהיא גיזת איל קדוש שגלקתה בשעתה מיוון, מקולכיס שעל גדות הים השחור, חזרה לארצם. כביוש הגיזת דורש מעשי גבורה עלאיים. כך הפכה המסורת על תחילת המסחר היווני מעבר לימים לאגדה רבת יופי. הצעד הבא בהתפשטות ימית זאת היתה השמדת טרויה העיר, שעמדה לרועץ למסחר היווני; סיפור מעשה זה עוטר באגדות רבות עוד יותר ומצא את ביטויו השלם ב"איליאדה". אך זהו סיפור מאוחר יותר, ולא מקרה הוא, כי אחד מן הארגונאוטים, פלווס, הוא אביו של אכילס, הגיבור המהולל של האיליאדה.

סיפור הארגונאוטים הפך בספרות לסיפורם של יסון ומדיאה; שכן יסון השיג את גיזת הזהב בעזרתה של מדיאה, בת איאטס מלך קולכיס, שנתאהבה בו. מדיאה היתה כהנת של הקטה, אלת הלילה וההירח, וכוחה רב בכשפים. יחד עם זאת היא צאצא של אל השמש, כי איאטס אביה הוא בן השמש (יחוס משפחתי מקובל למדי על מלכי קדם). בעזרה ליסון, מסתובכת מדיאה במעשי עוון: שקר, גזל, בגידה, ולבסוף גם ברצח. יסון, בוגדני וחלש אופי, מנסה להמלט מזכרונות אלה בדרך משלו: אחרי תזרתם ליוון, הוא מגרש את מדיאה ונושא את בת קריאון, מלך קורינת, לאשה, והופך בשל נשואיו אלה ליורש העצר של קורינת. איזמה היא נקמת מדיאה: בכשפיה היא שורפת חיים את צרתה ואת קריאון, רוצחת את הילדים שגולדו לה וליסון, ונמלטת במרכבה של אש, בהשאירה את יסון אומלל משהיה גבר אי פעם. דמותה של מדיאה המיואשה והנוקמת היא שגמסרה לנו במחזהו של אווריפידס. הגם שאוריפידס מציין את הרקע שגרם למעשה הנקמה, ואינו מתאר את מדיאה כחסרת לב, הרי הקוסמת האפלה החוקה מהיות דמות מלבבת. אף שהאשם הראשוני מונח ביסון, הרי אין עוד אשה שהתנקמה בצורה גוראה כל כך כמותה.

מהי הצורה שלובש המיתוס העתיק בסיפורו של גרובס? האם שומר הוא על הלבוש האגדי, או שמא הוא מתכוון לשחזר את הנסיעה המסחרית שסביבה נתרקמו האגדות?

מסתבר שגרובס אינו בוחר באף אחת משתי האפשרויות הללו. יש שהוא מוסיף פרטים גיאוגרפיים; יש שהוא מכניס הסבר רציונליסטי משלו לאגדות מסוימות — כך הוא מספר שהקנטאורים, המתוארים במיתולוגיה כחצאי אדם וחצאי סוס, הם אנשים מאחוות הסוסים, כלומר הסוס הוא החיה המקדשת בעיניהם ביותר, ויש להם גם מנהגים פולחניים מסוימים הקשורים באמונה זו; וכן תצאי האלים, המתמרים להיות בני אלים, אינם בעיניו אלא בנים לזונות המקדיש של האל-האב. מאידך גיסא, הרי גרובס מדבר בהרחבה על מנהגים פולחניים ועל מסורות שונות, ולא עוד אלא שהוא עושה זאת בכבוד ראש גמור ובלו סימני זלזול.

למעשה דרכו של גרובס היא יצירת מיתוס חדש משלו, שאנו כבר מכירים אותו בחלקו מספרו "האלה הלבנה" ¹⁹). הוא מאמין בהאבקות הנצחית שבין האלה-האשה והאל-הגבר. והוא נותן יתרון אין ערוך לאלה האשה. האלה בעלת הכוח הרב ביותר, האלה העתיקה ביותר, היא האלה המשולשת. השילוש (!!) הוא: האם, הבת, הנכדה, הקרויות בפיו האם, הנימפה והבתולה; כלומר, שלושת הגילויים של האשה: האשה כאם, האשה כגלום האתבה, והאשה כבתולה — ואין לדעת באיזו צורה כוחה המאגי רב יותר. האמונה הנוצרית מאחדת באלוהות האשה את האספקט הראשון והאחרון, ומשמיטה את האמצעי. כשם שהאלה המשולשת הקדושה נעלה על זאוס אבי-האלים, כך גם הנשים בסיפור זוכות לתיאור אחד יותר מאשר הגברים. אין לומר, כי המיתולוגיה היוונית מתארת את גיבוריה ככלילי השלמות. הגיבור הסימפטי היחיד באיליאדה הוא הקטור, הנקטל בידי אכילס שכוחו גופני בלבד; בין הארגונאוטים אין אנו מוצאים אישיות גדולה (או שמא נאמר, אישיות גדולה לפי מושגינו אנו) אך בכל זאת מעורר תאורם כבוד. הרקולס הוא סמל הגבורה; הגם שהוא מהיר חימה ויש שהוא בשגגה מרע לאחוזביו, אינו רע באופיו ואינו משתמש בכוחו כלל וכלל לתועלתו הפרטית, ותמיד מוכן לעזור לנתונים בצרה. אצל גרייבס הרי הוא ענק מגודל שרירים, שכוחו העצום אינו נתון לכל ריסון שכלי; כדמות גדולה הוא הופך לדמות מגוחכת. מבלי משים הוא מרוצץ גולגולות ללא אבחנה מינימלית, ועורתו לחלשים, בשל טפשותו, אינה מועילה תמיד. גרייבס נוהג בכתיבתו להסוות על אירוניה חריפה בכתיבה יבשה ועובדתית לכאורה. גיבורי המסע נקטלים, בעוקץ עטן, עוד לפני שהם נקטלים האחד בידי השני, לאחר חזרתם ליוון. יסון אינו אלא חסר אופי חלוש, שפניו יפים והוא סובל מדפרסיות כאשר עליו לפעול וקסמו היחיד קיים בעיני נשים; ואנו שואלים עצמינו, כיצד יכלו נשים אלה להתאהב בו, ומדוע גרייבס סבור שיש לכבד נשים אלו, שבה אבחנתן קטן כל כך.

נסיים באומרנו כי ספרו של גרייבס משעשע, בעוד המיתוס היווני מרומם את הנפש.

1959

הערות :

1. "Die vertauschten köpfe", Thomas Mann, 1940.
2. "Der Erwählte", Thomas Mann, 1951.
3. "Gregorius", Hartmann von Aue, 1187-89.
4. "Joseph und seine Brüder", Thomas Mann, 1933-42.

אגדות ומיתולוגיה

5. "Doktor Faustus", Thomas Mann, 1947.
6. "Lotte in Weimar", Thomas Mann, 1939.
עוד על תומס מאן ראה: "הפורטת על הפסנתר הכחול", מאת גיטה אבינור, הוצאת מפעל סופרי חיפה, חיפה 1974. "משפחת מאן המופלאה", עמ' 123
7. "Aus Indien", Hermann Hesse, 1913.
8. "Siddharta", Hermann Hesse, 1922.
9. "Das Glasperlenspiel", Hermann Hesse, 1943.
10. "... eine Maya-Groteske aus der Sphäre des Kults der Grossen Mutter zu deren Ehre sich die Leute die Köpfe abschneiden — ein Entzweigungs und Identitätsspiel, nicht sehr ernst ..."
11. Heinrich Zimmer.
12. "King Henry VI", Shakespeare, 1590 ?
13. תרגום ה"אוריסטיאה" לאייסקילוס נעשה בידי אריה אהרוני, ויצא לאור בשנת 1964. התרגום, אינו תרגום המקור היווני, אלא של העבוד האנגלי של לאו בריידי.
14. "The king must die", Mary Renault.
15. "Return to Night", Mary Renault.
16. לשוא נסייתי להתחקות על אופיו של גיולהר הבורגונדי כדי לגלות מדוע קראה אלוה לסקר־שילר לגוטפריד בן "הנסיך גיולהר" דווקא.
17. אין זה מקרה, שהמלה "זיג" מופיעה בשמו של זיגפריד ובשמות הוריו; שכן "זיג" בגרמנית משמעותו נצחון. יש עוד צירופי שמות שכדאי לבדוק אחריהם: למשל, שמות כל שלושת האחים הבורגונדיים מתחילים באות "ג".
18. "The Golden Fleece", Robert Graves, 1944.
19. "The White Goddess", Robert Graves, 1948.